

FARKAS L. GYULA:

Negyvennyolc év a Szegedi Tudományegyetem Embortani Tanszékén

Összefoglalás

A szerző áttekinti a Szegedi Tudomány-egyetem Embortani Tanszékének 1950 és 2002 közötti eseményeit, külföldi és belföld kapcsolatait, kutatási irányait, a jelzett időszak alatt a tanszéken dolgozók nevét, beosztását. A tudomány történeti áttekintés alapján megismerteti a tanszéken bekövetkezett változásokat, azoknak hatását a tanszék fejlődésére. Ezáltal az olvasó képet kaphat arról, hogy a Szegedi Embortani Tanszék milyen szerepet töltött be a hazai biológiai antropológiai oktatásban, kutatásban, hogyan vettek részt a tanszék oktatói a nemzetközi kapcsolatok kialakításában. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a hazai biológiai antropológiai intézetek közül a szegedi egyetemi tanszék 1940-ben történt megalakulása óta tevékenysége folyamatos.

Kulcsszavak: biológiai antropológia; 1950-től 2002-ig; 50 év; tudománytörténet; SZTE

Előzmény

Az 1950-51-es tanévben a Természettudományi Kar biológia-kémia szakán 124 hallgató kezdte meg tanulmányait. Ez a létszám az előző évfolyamok 6, illetve 12-es létszámához képest jelentős növekedést jelentett. Az oka az volt, hogy akkoriban vezették be az általános és középiskolában megnövekedett óraszámú a biológia tanítását és ugyanakkor kevés volt a tárgyat oktató tanárok létszáma.

Az első év végén sokaknak nem sikerült a vizsga és az évfolyam létszáma lecsökkent, ami a másodévben még fokozódott azáltal, hogy a budapesti ELTE-n bevezették a biológus kutatóképzést és Szegedről több hallgató Budapesten folytatta tanulmányait. Közülük többen szép sikereket értek el. Farkas Tibor és Hámori József akadémikusok, Vágújfalvi Dezső, Gyévai Angéla, Szentirmai Attila professzorok lettek.

A második évben még egy jelentős esemény történt. A hallgatók által szeretett Koch Sándor, az ásványtan professzora egyik előadásakor észrevette, hogy a hallgatók nem nagyon értik az általa elmondottakat. Sajátos stílusában megjegyezte: Dámák és daliák. Nem értik, hiszen önökből tanárok lesznek? Ez a mondat, mint egy bomba olyan hatást váltott ki a hallgatóságban. Akkor derült ki, hogy a nagy létszámú évfolyam tagjai közül csak kevesen akartak biológusok lenni, s mindössze egy-két hallgató célja volt a tanári képesítés elérése. Legtöbb hallgató eredetileg orvos, állatorvos, patikus szeretett volna lenni, de a biológus szakra irányították őket. E sorok írója is így került az évfolyamra a műszaki egyetemről.

Találkozás az Embertani Tanszékkal

Ez a váratlan esemény azt váltotta ki, hogy mindenki igyekezett valamelyik tanszékhez vonzódni, abban a reményben, hogy a tanulmányok befejezése után ott fog álláslehetőséget kapni. Én kicsit később kapcsoltam s más lehetőségem

nem volt, mint - hasonló célból - felkeresni az Embertani (antropológiai) tanszéket. Ebben a választásban az is szerepet játszott, hogy a tárgy előadója, Bartucz Lajos professzor rendkívül lelkesen tartotta meg élvezetes előadásait. Felkerestem tehát 16 évfolyamtársammal az Ady téri egyetem földszintjén levő tanszéket, ahol a tanszék vezetője speciálkollégiumát tartotta. Az első benyomás kissé meglepő volt. A folyosón nagy üvegajtós szekrényekben sorakoztak a koponyák. Akkoriban a 67 éves professzoron kívül hasonló korú tanársegédje, Thesszák Károly, adminisztrátora és két hivatalsegédje volt a tanszéknek. Ez felkeltette bennem a reményt, hogy tanulmányaim befejezése után talán lehetőségem lesz a tanszéken állást kapni. Ez még fokozódott azáltal, hogy ugyanabban az évben a tanszéken externista lehettem, am a tanszékhez való nagyobb kötöttséget jelentett. Harmadéves koromban már demonstrátor voltam, ami számomra nagyon sokat jelentett, hiszen ezért havonta 800 Ft-ot kaptam (a kezdő tanársegédi kezdő illetmény akkoriban 1200 Ft volt).

Ez a megbízás már a tanszék munkájában való aktív részvételt jelentette. Én készítettem elő az előadásokra a számos szemléltető anyagot. Az 1950-es tanévben és ezt követően még több éven át a IV. éves biológia kémia szakos, majd kutató biológus hallgatók egy-egy féléven át heti két órában hallgatták az embertan, illetve emberszármazástan című előadásokat. Bartucz Lajos Leíró embertan, A Föld emberfajtái címmel speciálkollégiumot is hirdetett. Későbbiekben elsősorban a századforduló végére az óraszám jelentős változásokon ment át. A tanszék vezetője a különböző történelmi korok szerint ismertette a biológiai antropológia történetét, módszereink fejlődését, a tudomány legkiválóbb külföldi és hazai kutatóinak tevékenységét, az ember származástani leletek feltárásának történetét, azok jelentőségét. A professzor utasítására ezekre az előadásokra rajzokat, táblázatokat készítettem és a gyűjteményből az előadás-kor bemutatandó érdekes koponyákat és csontokat kellett kikeresnem. Bartucz professzortól kaptam egy listát, hogy milyen koponya rendellenességeket kell

a következő órára előkészítenem. Ő nem kérdezte meg, hogy ismerem-e azokat az anomáliákat, hol találom meg a leleteket. Úgy is mondható, hogy a professzor megkezdte „rideg” antropológus képzésemet. Ez készítetett arra, hogy elővegyem az antropológusok kézikönyvét, Martin Rudolf Lehrbuch der Anthropologie című munkáját és abban kikeresem a kérdéses anomáliákat és annak alapján megkeressem azt a három ezres gyűjteményben. Ezeket azután feljegyeztem, leírtam és 1953-ban elkészítettem első pályamunkámat, amiért 1000 Ft jutalmat kaptam.

Az egyetemi hallgatók Bartucz Lajos két jegyzetéből (Embertain, 1954; Emberszármazástan, 1956) készülhettek a vizsgákra. A magyar antropológia megalakulása óta Paul Topinard magyarra fordított és 1881-en megjelent könyve után ezek a jegyzetek voltak az első, magyar szerző által készített, tanulmányokat elősegítő egyetemi jegyzetek.

Az egyetemi tanulmányok befejezése után azonban csak egy általános iskolai tanári állást kaptam. 1955 januárjának végén azonban az a meglepetés ért, hogy ajánlatot kaptam a tanszéken egy tanársegédi állásra. 1955. február 1-től azután megkezdtem további 48 évig tartó tevékenységemet a tanszéken. Az idős tanársegédet és az adminisztrátort nyugdíjazták. Mindkettőjük feladatkörét nekem kellett ellátni. A tanszéken ekkor mindössze hárman voltunk: a professzor, a hivatalsegéd és én. Nem tudtam írógépen dolgozni, restaurálni, nem ismertem a fényképezéssel és biometriai számításokkal kapcsolatos teendőket, a professzor viszont vízbe, dobott, vagy megtanulok úszni, vagy belefelladok. A lecke megoldódott, mert sok évtizedig nem volt problémám a hasonló feladatokat megoldani, mert kénytelen voltam azokat az ismereteket autodidakta módon elsajátítani. Sőt még 1956-ban megjelent Bartucz professzorral irt első tudományos közleményem is.

Ezekben az években a tanszéknek 4000 Ft kutatási hitele volt, amit a professzor készülő paleopatológiai könyvével kapcsolatos kiadásokra használt fel.

Én Dobozon, még a régi módszer szerint, házról járva napi 31 Ft-osapidíjért méregettem, fényképeztem a felnőtt lakosságot. 1956-ban azután ebből majdnem probléma adódott, mert a faluban, mint idegen gyanússá váltam.

1956 még azért is fordulópontot jelentett a tanszék életében, mert akkor nevezték ki a szegedi Móra Ferenc Múzeumba Trogmayer Ottó fiatal régészt, akivel haláláig nagyon szoros volt a tudományos kapcsolatunk. Segítségével számos hazai ásatáson (Szatymaz-Vasútállomás, Békés-Povádzug, Tápé-Széntégláégető, Rúza, Ópusztaszer, stb.) vehettem részt, aminek eredményeként az 1955-ben még csak 3000 darabból álló csontvázgyűjtemény a későbbiekben 300 ezerre gyarapodott. Az Ő kapcsolatai tették lehetővé más régészekkel (Kőhegyi Mihály, Horváth Attila, Gazdapusztai Gyula, Horváth Ferenc, Fodor István) való együtt működést is, aminek eredményeként újabb lelőhelyek (Bátmonostor, Madaras, Baja-Pető, Magyarhomorog, stb.) leleteivel gyarapodott a tanszéki gyűjtemény. Ugyancsak neki köszönhető, hogy a tanszék munkatársaként részt vehettem a vajdasági Mokrin lelőhely korabronzkori nemzetköz, valamint a szabadkai múzeum Bácsstopolyán végzett avarkori ásatásán. A tanszék kapcsolatai tehát bővültek, a gyűjtemény gyarapodott.

1956-ban a tanszék ajtaja előtt vonult el a tömeg, fel az Auditorium maximumba. Félő volt, hogy betörik az ajtót, de szerencsére nem történt baj. Viszont Jugoszlávia visszakövetelte a tanszéken levő Zombor-repülőtéri leleteket, amelyeket azután nagy gyorsasággal lemértem, lefényképeztem, mielőtt elvitték volna azokat.

Tanszékvezető váltás

1959 nyarán teljesen váratlanul ért, hogy Bartucz professzort kinevezték az ELTE Embertani Tanszékére, ahol már korábban is tartotta az előadásokat. Ezzel az ELTE-en 1912 óta először lett a tanszéknek antropológus vezetője. A

szegedi tanszék vezetésével ideiglenesen Kolosváry Gábort, az Állatrendszer-tani Tanszék akkori vezetőjét bízták meg, aki csak aláírta az iratokat, mindent rám hagyott. A tanszéken egyedül maradtam egy hivatalsegéddel.

1960. március 16-ával nevezték ki az új tanszékvezetőt a budapesti Természettudományi Múzeum Embertani Tárában dolgozó Lipták Pál személyében. Ekkor a tanszéknek két oktatója és két fizika dolgozója volt. Pónyai Sándor technikus, Molnár Ferencné adminisztrációs feladatokat végzett. Én közben Szegeden, majd Pónyai Sádorral a Testnevelési Tudományos Kutató Intézet kutatási profiljába kapcsolódva országos testnövekedési vizsgálatokat végeztem, Lipták pedig az ásatásokból feltárt, főként honfoglaláskori leletekkel foglalkozott. Jóllehet Lipták Pál Budapestről leutazva heti 2-3 napig vezette a tanszéket, mégis jelentős változások történtek.

A csontok kémiai vizsgálati módszerei címmel Lengyel Imre budapesti orvos tartott órákat a tanszéken. A módszer elsajátítása és alkalmazása érdekében kémia laboratóriumot hoztunk létre, ahol néhány éven át Varga Imre tanársegéd dolgozott. 1963-ban Marcsik Antónia a tanszékre gyakornoki, 1964-ben tanársegédi, 1974-ben adjunktusi (1985-től docensi) kinevezést kapott. 1985-ben kandidátusi fokozatot szerzett. A tanszék profilja 1976-ban bővült, mert a biológia szakmódszertan oktatását is egy tanszéki oktató (Kovács László, 1976-1980) látta el. 1980-ra a tanszék létszáma 9 főre növekedett. 1967. szeptember 1. és 1970. január 16. között Lotterhof Edit a tanszéken akadémiai ösztöndíjas, majd tudományos segédmunkatárs volt.

1960 és 1980 között intenzívvé váltak a tanszék külföldi kapcsolatai. Sok külföldi antropológus látogatta meg a tanszéket: Sz. Badámhátán, N.S. Odjav, D. Turnen (Mongolia), Hans Grimm, Herbert Ullrich, Lothar Schott, Herbert Bach, Karl Sommer, Ingrid Wustmann, Hiltrtud Graef, Heidei Danker-Hopfe (NDK), G.F Debec, I.Csebokszaro, S. Cesny, N. Cvetkova (SZU), Milan Stlovak, S. Titlbachova, Julius Jakab, Vaclav Smrcka, Jaroslav Jambor, Milan

Stloukal, Milan Dokládál, K.Hajis (Csehszlovákia), Michael Finnegan, Robert Eiben, I. Molnár, Barbara Heath, Tibor Kortvelyesi, H. Crawford, John O'Shea, Elisabeth Rega, Susan Loth, Susanna Marits, Mehmet Yasar Iscan, Gabaor Inke (USA), Zivojin Gavrilovic (Jugoszlávia), Georgi Nikolov, Igor Petrov, N. Nikolova, Stefan Mutafov (Bulgária), Ilse Schwidetzky, Ingrid K, Károlyi László, Reinert Protsch, Hubert Walter, V.P.Chopra, Horst Schmidt, Joachim Burger (NSZK), Nikolaosz Xirirotiris (Görögország), Rami Reddy, Sullika Sten, RT. Qamra (India), Roland Menk, Albert Zink (Svájc), Hokaten Nabil, Jaques Ruffie, Anne-Marie Tiller (Franciaország), Rimantas Jankauskas (Vilnius), Pawel Bergman (Lengyelország), Charles Susanne (Belgium), Gertrud Hauser (Ausztria), Juha Varrela (Finnország) Cantemir Riscutia (Románia).

Szoros kutatási kapcsolat alakult ki Michael Finnegan, Nikolaosz Xirirotiris, Ilse Schwidetzky, Gertrud Hause és a tanszék között. 1994-ben a szegedi Egyetem díszdoktorává avatták Charles Susanne professzort.

Ebben az időszakban a tanszék munkatársai számos belföldi és külföldi kongresszuson tartottak előadásokat.

Megállapítható, hogy a tanszék életében ez az 1960 és 1980 közötti időszak minden tekintetben rendkívül jelentős pozitív változásokat hozott.

1962-ben Lipták új egyetemi jegyzete, 1971-ben, majd 1978-ban újabb kiadásban Embertan és emberszármazástan címmel az első magyar nyelvű antropológiai tankönyvként jelent meg. Farkas Gyula 1972-73-ban két gyakorlati jegyzetét (Leletek és az élő lakosság vizsgálati módszerei) jelentette meg a szegedi egyetem nyomdája. 1962 és 1993 között 119 szakdolgozatot készítettek a tanszéken a hallgatók. 1960 és 1991 között antropológiai témájú 30 egyetemi doktori értekezést nyújtottak be és védtek meg volt hallgatóink. Közülük Farkas Gyula, Marcsik Antónia, Lotterhof Edit, Oláh Sándor a tanszék oktatói

lettek. A vajdasági Czékus Géza is a tanszéken készítette és védte meg doktori értekezését.

Lipták Pál 1969-ben a biológiai tudomány doktora, Farkas Gyula 1975-ben a biológia tudomány kandidátusa fokozatot érte el.

1970-ben és 1974-ben a tanszék szervezte meg az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Természettudományos Szekcióját.

Tanszékvezető csere 1980-ban

Lipták 1980-ban vonult nyugdíjba, bensőséges ünnepség keretében búcsúztattuk. Munkáját Az oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetéssel, ismerték el, 1994-ben a JATE emeritus professora lett.

A tanszék vezetésére Farkas Gyula docens kapott megbízást. 1987. augusztustól 1995. december 31-ig a tanszék oktatója volt Oláh Sándor (1987-ben tudományos munkatárs, 1991-ben tanársegéd, 1992-ben adjunktus). 1994-ben történt súlyos agyvérzését követően 1995-ben rokkant nyugdíjas lett, majd 1998 decemberében meghalt. Vele a tanszék egy kiváló oktatóját veszítette el. Rövid ideig (1987. január 1. - 1988. június 14.) a tanszék tanársegédje volt Szalai Ferenc orvos. Just Zsuzsa 1988-ban került a tanszékre statisztikusként, majd tudományos segédmunkatárs, tanársegéd, adjunktus volt 2009-ig. Távozásával a tanszék másik kiváló oktatóját veszítette el. 2008-ban helyébe Bereczki Zsolt kapott adjunktusi kinevezést. Molnár Erika 1993-ban két hónapig Mainzban tanulmányúton volt, 1993-1996 között a JATE PhD hallgatója, később posztdoktori ösztöndíjas, majd 2005-től adjunktusként dolgozik a tanszéken.

1980 és 1989 között Németh Endre, 1990-től 1994-ig Nagy Lászlóné tartotta a szakmódszertani előadásokat. 1994 augusztusától ez a szakterület önállóult. 1989 szeptemberében Farkas Gyula aspiránsaként Pálfi György került a

tanszékre, majd tudományos segédmunkatárs, munkatárs volt. Később Franciaországban szerzett PhD fokozatot.

Az 1990-es években kapcsolódott a tanszék kutatásaiba Józsa László patológus professzor, aki 2014-en bekövetkezett haláláig a tanszék leletanyagának paleopatológiai értékelésében vett részt és az oktatókkal sok közös megjelent publikációja jelzi hatékony és nagyon értékes tevékenységét.

A technikusi feladatokat (restaurálás, fényképezés) eleinte Pónyai Sándor, őt követően Ruszkai Károly, az Ő halála után pedig Judik Péterné látta el. Mindhárman kiválóan végezték munkájukat.

A tanszék folyosóján levő, 23 felül üveges, alul ajtós szekrényben a tananyaghoz kapcsolódó szemléltető anyagot helyeztünk el, amelyet sok esetben általános és középiskolás tanulók is, volt hallgatóink vezetésével meglátogattak (1. ábra). A megnövekedett koponya és csontváz gyűjtemény elhelyezésére az Ady téri épület pincéjében a tanszék munkatársai raktárt alakítottak ki (2. ábra). Ez Trogmayer Ottónak a szegedi Móra Ferenc vezetőjének a segítségével Makón, egy használaton kívüli malom második emeletén kapott területtel bővült ki. A raktárokat a tanszéki dolgozók Salgó elemes polcokkal szerelték fel. Ugyancsak Trogmayer Ottó közreműködésével vált lehetővé 1969-ben Farkas Gyulának a vajdasági Mokrin-Lalina humka lelőhely nemzetközi bronzkori ásatásán részt venni.

1981 és 1994 között Farkas Gyula hét, Marcsik Antónia és Pálfi György három tudományos kutatási pályázatot nyert el. Több egyetemi doktori értekezés, számos szakdolgozat, Országos Diákköri Konferencia dolgozat készült. Több díjazott közül Pálfi György, 2007-től a tanszék későbbi vezetője a MTA Pro Scientia érmét kapta.

1980 és 1997 között többen szereztek antropológiai szakképzettséget és közülük többen folytattak továbbra is antropológiai kutatásokat (Mende Balázs, Paja László, Vámosiné Hegyi Andrea, Merczi Mónika, Czékus Géza).

1. ábra: Vitrinek az Embertani Tanszék folyosóján az Ady téri egyetemi épületben.

1985-ben Bartucz Lajos születésének 100. évfordulóján a tanszéken, szülőfalujában, a szegvári általános iskolában, Szegeden a Kálvin tér 2.számú ház falán (ahol Bartucz 1940 és 1959 között lakott) emléktáblát helyeztünk el. 1987-ben az egyetem Bartucz Lajos emléklakettet alapított. 1993-ban Ábrahám Ambrus neurohisztológus professzor születésének centenáriumi ünnepségét és az Ady téri épületen, valamint Csíkszeredán, a gimnáziumban az emléktábla leleplezését, valamint a MTA Szegedi székházában az emlékülés előadásait szerveztük meg.

1981-ben a budapesti Centenáriumi Kongresszus 20 tagú csoportja, 1982-ben a Frankfurter Egyetem Antropológiai Tanszéke és hallgatói Protsch professzor vezetésével, 1988-ban a Lomonoszov Egyetem hallgatói Alexander Pet-

ruszov vezetésével látogatták meg a tanszéket. 1989-ben 22 fővel posztgraduális képzést szerveztünk. 1992-ben a tanszék fennállásának 50. évfordulója alkalmából nemzetközi tudományos konferenciát szerveztünk.

A tanszék képviselve volt a MTA Antropológiai Bizottságában (Lipták Pál, Farkas Gyula, Marcsik Antónia), az MTA Biológia II. Minősítő bizottságában (Farkas Gyula), a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályában (Lipták Pál) és a Szegedi Csoportban (Farkas Gyula), az Anthropologiai Közlemények és a szegedi Acta Biologica szerkesztő bizottságában (Lipták Pál, Farkas Gyula).

2. ábra: Az Embertani Tanszék raktára.

A tanszék fő kutatási profilja továbbra is a történeti embertan volt, de több helyi monográfiában (Orosháza, Tápé, Vésztő, Gyoma, Békés, Békéscsaba, Öttömös, Szatymaz, Makó) jelentek meg az etnikai kutatások eredményei. Emellett más intézményekkel (Szegedi Egyetem Fogklinikája, Testnevelési Főiskola Tudományos Kutató Intézete, Szegedi KÖJÁLL, JATE Kibernetikai

Laboratóriuma) jelentős terjedelmű adatgyűjtések, vizsgálatok és kiértékelések voltak (32 ezer leány és 20 ezer fiú, 10-18 évesek) a hazai gyermekek testnövekedésének és a leányok menarche korának megismerése céljából. Dezső Gyulával közösen elkészült a magyar biológiai antropológia kezdettől 1993-ig terjedő történetének összefoglalása, valamint a hazai antropológiai irodalom 1952 és 1984 között megjelent publikációjának bibliográfiája.

Az 1980-as évek elején a tanszék részt vett a Szegedi Tudományegyetem Fogászati Klinikájának kutatásában, amely az ivóvíz fluorid tartalma, a fiatalok növekedése és a leányok serdülése ideje közötti összefüggést vizsgálta Tóth Károly orvosprofesszor, Fazekas András és Kocsis S. Gábor adjunktusok irányításával. Prágai Géza adjunktus kandidátusi értekezéséhez a mandibula időskori elváltozásait tanulmányozta ásatási leleteken.

A tanszék oktatói, Marcsik Antónia és Szalai Ferenc, valamint Kocsis S. Gábor a székesfehérvári, királysírok leleteinek tartott csontmaradványok vizsgálatát végezték. Munkájukért állami kitüntetést kaptak.

A MTA természettudományos bizottságot hozott létre Harsányi László orvosprofesszor vezetésével, abból a célból, hogy tudományos módszerekkel vizsgáljam meg az 1989-ben, a Burját Köztársaságban levő Barguzinban feltárt és Kiszely István által Petőfi Sándor csontjainak tartott leletet. Ebben a bizottságban vett részt a MTA Biológiai Osztálya részéről Dezső Gyula is. A végeredmény az volt, hogy a lelet nem lehet Petőfi Sándor csontjainak a maradványa.

Farkas Gyula 1987-ben disszertációjának megvédésével a biológia tudomány doktori fokozatát érte el. 1993-ban az MTA átszervezte a tudományos minősítés módját. Ettől kezdve, a korábbi kandidátusi értekezés elbírálásának a módjához hasonlóan PhD fokozatot lehetett szerezni. Ezt szerezte meg 2000-ben a többek között a tanszéken később alkalmazott Molnár Erika is.

Újabb változás 1997-ben

Farkas Gyula tanszékvezetői megbízatása, 65 éves korában, 1997-ben megszűnt, de továbbra is tartott előadásokat és végezte kutatásait. Az új tanszékvezető Marcsik Antónia docens lett.

A tanszék több változáson ment keresztül. Lebontották a szekrényekben levő szemléltető anyagot (3. ábra). A fiatalok obezitásának vizsgálta új kutatási célkitűzés lett. Az ásatásokból származó emberi csontmaradványok vizsgálata egyoldalúan a pelaopatológiai elváltozások leírására korlátozódott. Ennek oka abban keresendő, hogy az 1990-es évektől kezdve a kutatók munkájának értékelése főként a folyóiratokban megjelent publikációik idézettségének száma alapján (impakt faktor) történik. Csak kevés impakt faktorral rendelkező anropológiai folyóirat van, ezért a kutatók impakt faktoruk növelése érdekében kényyszerülnek elsősorban orvosi folyóiratokban publikálni. Ezért azután a feltárt temetőrészelemek leleteinek nemi eloszlására vonatkozó, paleodemográfiai, etnogenetikai szempontú vizsgálata, vagyis a szériák sokoldalú értékelése háttérbe szorult. Just Zsuzsanna nem csak hazai, de külföldi vonatkozásban is jelentős számú, több ezer óvodás, általános iskolás és középiskolás leány és fiú lateralitás vizsgálatát valósította meg. PhD értekezését megfelelő impakt faktor hiányában nem védhette meg, tudományos fokozat megszerzésének hiányában adjunktusi alkalmazása lehetlenné vált. A tanszék így egyik legjobb oktatójától meg kellett válnon.

Több könyvem jelent meg (lásd irodalom) és befejeztem Józsa Lászlóval a Bátmonostor lelőhelyen feltárt, 3783 leletből álló széria csontvázainak tudományos értékelését.

50 éves tanszéki tevékenységem alatt 53647 fiú és 62743 leány testmérését, illetve menarche korát, 3483 felnőtt férfi és 2410 nő etnikai vizsgálatát

(mérés, taxonómiai meghatározás, fényképezés), 2609 férfi, 1784 nő, 862 fiatalkorú és 1827 meghatározhatatlan nemű és korú, csontváz mérését, illetve taxonómiai meghatározását valósítottam meg.

3. ábra: Szemléltető anyagok az Embertani Tanszék folyosóján az Ady téri egyetemi épületben.

2002 áprilisában, 70 éves koromban nyugdíjba vonultam. Továbbra is részt vettem a MT Antropológiai Bizottságának munkájában. 2014-től 2022-ig a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának, 1990-től 2002-ig a Szegedi Csoportjának elnöke voltam. A felgyülemlett tapasztalatokat – a jelenlegihez hasonló – tudománytörténeti összefoglalásokban szeretném az utókor számára megmenteni.

Irodalom

Ópusztaszer-Monostor lelőhely antropológiai leletei (1998)

Fejezetek a biológiai antropológiából I. és II. (2000)

Alkalmazott antropológia című egyetemi jegyzetek (2004)

A Biblia biológus szemmel (2001)

A Biblia biológus szemmel bővített kiadása Juhász Miklós és Just Zsuzsa társ-szerzőkkel (2010)

